

SAKPROSA

Sjeføkonomens mareritt

En dansk bok om kapitalismens stumme tvang henter frem igjen Karl Marx' skrifter og setter skrekk i høyreideologene.

Søren Mau
STUM TVANG.
EN MARXISTISK
UNDERSØGELSE AF
KAPITALISMENS
ØKONOMISKE MAGT
 410 sider
 Forlaget Klim 2021

«Det mest uhyggelige jeg har lest de seneste 16 år.» Det uttalte sjeføkonom og visedirektør Mads Lundby Hansen i den danske borgerlig-liberale tankesmien Center for politiske studier (CEPOS) til Københavnavisen Politiken i begynnelsen av oktober 2021. Den sterke leseropplevelsen skyldtes ikke boken *Stum tvang*, men et intervju med dens forfatter, filosofen Søren Mau.

Søren Mau ble også intervjuet i det daglige nyhets- og debattprogrammet «Deadline», danskenes «Dagsnytt 18», men hva var det han hadde sagt til Politiken som opprørte Mads Lundby Hansen? Jo, dette: «Jeg prøver ikke at overbevise mine modstandere om det rigtige i mit projekt. Mine tanker er en del af en intern afklaring blandt os, der vil skabe et frit samfund. Cepos-typerne er ikke med i den proces, og de må gerne grine af os, bare de husker, at den, der ler sidst, ler bedst.»

La deg ikke lokke

Det er mulig at sjeføkonomen oppfattet utsagnet som både truende og arrogant, og i en kommentar på CEPOS' hjemmeside var oppfordringen klar: «Lad dig ikke lokke af Marx-moden. Kommunismen er stadig farlig». Han fortsatte slik:

Ungkommunisten og universitetsfilosoffen Søren Mau har gjennom et stykke tid charmeret sig gjennom

Mediedanmark [...] med sin opfordring til revolution og kommunisme. Og for nylig har man på Aalborg Universitet samlet skattefinansierede marxismeforskere til en stor konference om marxismens lyksaligheder. Internationalt ser vi samme tendens. Den ekstremt venstreorienterede franskmand Thomas Piketty er den mest indflydelsesrige økonom i årtier, og han bliver hyldet på universiteter verden over. [...] Jo, Marx er på mode igen.

Markerer året 2021 at kommunismens spøkelse igjen er på ferde blant akademikere og venstreorienterte i Europa, slik Karl Marx og Friedrich Engels skrev i *Det kommunistiske manifest* i 1848? Tilsynelatende kan det virke slik, for i 2021 ble det i Norge og Sverige gitt ut omfangsrike bøker om klasse og ulikhet. De norske sosiologene Jørn Ljunggren og Marianne Nordli Hansen redigerte en omfangsrik antologi, *Arbejderklassen*, på nær 500 sider. I Sverige sto Daniel Suhonen, Göran Therborn og Jesper Weithz bak den 750 sider lange artikkelsamlingen *Klass i Sverige. Ojämlikheten, makten och politiken i det 21:a århundradet*.

Økonomi som maktrelasjoner

Gjenoppdagelsen og aktualiseringen av klassebegrepet har ganske sikkert skjedd gjennom den statistisk påviste økende ulikheten i inntekt og formue i Norge og Sverige. Men ikke i noen av disse to bøkene, og aller minst i den norske, lar det seg spore noen interesse for Karl Marx' begrep om klasse. CEPOS' visedirektør kan derfor senke skuldrene når han ser til Norge og Sverige, her er det lite som tyder på at Marx

Ikke stum: Søren Mau tilhører en ny generasjon av venstreintellektuelle som avfeier Sovjetunionens og Kinas totalitære versjon av marxismen. For ham og andre unge marxister i Norden er det Karl Marx som selv best beskriver deres opplevelse av det kapitalistiske samfunnets økonomiske tvang.
 FOTO: LINDA KASTRUP / RITZAU SCANPIX / NTB

er på moten blant sosiologer, filosofer og intellektuelle, men kanskje kan *Stum tvang* rette på det?

Stum tvang er, som undertittelen annonserer, en marxistisk undersøkelse av kapitalismens økonomiske makt. Kanskje kunne Mau ha nøyd seg med «kapitalismens makt» i undertittelen, for han bruker ikke begrepet økonomi om en spesiell sfære eller felt av samfunnet som styres av en bestemt logikk eller rasjonalitet. Økonomi består ifølge Mau av et sett sosiale relasjoner som samtidig er maktrelasjoner. Kapitalismens makt utøves gjennom ideologi, vold og stum tvang. Det gjør den kapitalistiske økonomien til et maktsystem og et herredømmeapparat.

Søren Mau hevder at mange ikke skiller mellom Marx og marxisme.

Kritisk til forgjengerne

Søren Mau hevder at mange ikke skiller mellom Marx og marxisme og at de behandler den marxistiske tradisjonen som en enhetlig retning. Den danske filosofen setter seg fore å vise at Marx' politiske økonomi ennå danner det sikreste grunnlaget for en kritikk av det borgerlige kapitalistiske samfunnet.

Det er Marx' publiserte og ikke-publiserte skrifter fra 1857 til 1877 Mau bygger på, og han gjør det klart at manuskriptene fra denne 20-årsperioden ikke inneholder noen ferdig teori om kapitalismens maktapparat. Det skyldes ifølge Mau at Marx' prosjekt ikke var å utvikle en teori om kapitalismens stumme tvang, men også at han ikke ble ferdig med sitt forsøk på å avdekke det moderne samfunnets økonomiske bevegelseslover. Med sin undersøkelse av «stum tvang» ønsker Søren Mau å utvide forståelsen av makt fra Marx' spredte bemerkninger om fenomenet. Diskusjonens

utgangspunkt er Marx' fremstilling av overgangen fra manufaktur til storindustri, fra formell til reell subsumsjon (altså underordning) av arbeidet under kapitalen. Begrepet subsumsjon blir en hovedkategori i Maus forståelse av kapitalismen

Ad fontes

Først etter 1993 er det blitt mulig å lese Marx' manuskripter uten det den danske filosofen kaller Friedrich Engels' forstyrrende endringer. Ifølge Mau avviste Marx en deterministisk historieoppfatning, opererte aldri med begrepsparet *basis og overbygning* og han brøt med sin samtids eurosentrisme. I *Stum tvang* hevdes det at dette tankegodset stammer fra dem som redigerte Marx' manuskripter (Friedrich Engels, Karl Kautskys og David Rjazanov) og følgelig at den vitenskapelige sosialismen, kjent som marxismen-leninismen, har liten dekning i Marx' skrifter.

Også en annen marxistisk hovedretning distanserer Søren Mau seg fra: den som går under samlebetegnelsen vestlig marxisme og som hovedsakelig er opptatt av ideologiske aspekter ved kapitalismen; den tingliggjorte bevissthet, ekspanderende instrumentell rasjonalitet og bytlogikkens universelle herredømme.

Søren Mau avslutter boken med et håp om at hans undersøkelse kan være et lite bidrag til utviklingen av det destruktive, undertrykkende og marerittaktige systemet vi kjenner som kapitalismen, og skape mulighetsbetingelser for et fritt liv. Disse betingelsene er også kjent som «kommunisme», påpeker Mau. Det er kanskje uhyggelig lesning for sjeføkonomen i CEPOS, men desto mer tankeeggende for oss andre.

Espen Søbye

Jan
Feb
Mar

LITTHUSBERG
LITTERATURHUSET

ONSDAG 12. JAN

Poesiåret 2021

Kva poesiutgivingar har fått mest merksemd i året som har gått? Og kva utgivingar er dei beste?

TORS DAG 13. JAN

Vestlandsfest: Kven er best på vest?

Kven skildrar Vestlandet best: poeten eller journalisten? Med Halvor Folgerø, Erlend O. Nødtvedt og Linda Eide.

TORS DAG 20. JAN

Forhandlinger med virkeligheten

Erlend Loe og Bjørn Tomren har begge tatt noen valg i livet som skiller de ut fra mengden, til gjensidig beundring.

TORS DAG 3. FEB

Forfattersamtale: Colson Whitehead

Amerikaneren Colson Whitehead er den første forfatteren som har mottatt to Pulitzerpriser på rad. Nå er han aktuell med krimroman.

TORS DAG 17. MAR

MoftMinds: Tinashe Williamson

Meeting Of The Minds er Litteraturhusets faste programpost om identitet, kreativitet og lidenskap.

Se hele programmet på litthusbergen.no.

Østre Skostredet 5-7 • 5017 Bergen